

Boekbespreking

Dr. Marijke Kral
(marijke.kral@han.nl) is lector
'Leren met Ict' bij de Faculteit
Educatie van de Hogeschool van
Arnhem en Nijmegen.

Boekbespreking van Gerard Baars, Annemiek Wieland, Maarten van de Ven en Karen Jager (2006): Leren (en) doceren met digitale leermiddelen in het hoger onderwijs, Den Haag: Lemma bv. ISBN 90-5931-447-6, 188 p., € 24.

INHOUD

Het boek 'Leren (en) doceren met digitale leermiddelen in het hoger onderwijs' is een praktisch boek dat beoogt docenten in het hoger onderwijs handreikingen te geven om op een gestructureerde wijze onderwijs waarin digitale middelen worden ingezet, te ontwikkelen, uit te voeren en te evalueren. De auteurs zijn allen werkzaam bij het Onderwijs Expertise Centrum Rotterdam, onderdeel van het RISBO. Het RISBO is gelieerd aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het boek bestaat uit drie hoofdstukken en een uitgebreide bijlage met negentien praktische tipsheets. Ook is er een lijst met bronnen voor verdere verdieping.

Principes voor 'goed' onderwijs met digitale leermiddelen

Met het eerste hoofdstuk willen de auteurs docenten een kader geven om zorgvuldig af te kunnen wegen wanneer en hoe digitale middelen worden ingezet. Het hoofdstuk start met een beknopte beschrijving van de begrippen leren en doceren met digitale leermiddelen. Opvallend is dat onderwijs met digitale leermiddelen wordt gepositioneerd als tegenhanger van face-to-face onderwijs en dat deze tweedeling consequent wordt doorgevoerd. Er wordt weliswaar aangegeven dat mengvormen mogelijk zijn en dat ICT in toenemende mate ook wordt gebruikt ter ondersteuning van contactmomenten, de focus ligt toch sterk op de rol van ICT voor het leren en communiceren op afstand. Dit blijkt ook uit de voordelen van het werken met digitale leermiddelen, die de auteurs vervolgens beschrijven. Als organisatorische voordelen worden genoemd: plaats- en tijdonafhankelijkheid; daarmee samenhangende kostenbesparing; gemakkelijker up-to-date houden van informatie; automatiseren van onderwijsactiviteiten. En als onderwijsinhoudelijk voordelen: verrijking onderwijs (simulaties; betere benutting tijd tussen face-to-facemomenten); versterking communicatie; internationalisering; onderwijs op maat; overbruggen van belemmeringen (als functiebeperkingen van studenten).

Hoe onderwijs (met ICT) wordt ingericht, wordt mede bepaald door de visie van de opleiding en de persoonlijke onderwijsvisie van de docent. Om die reden geven de auteurs een beknopte beschrijving van drie verschillende visies op onderwijs, namelijk behaviorisme, cognitivisme en constructivisme. Aansluitend formuleren ze zeven principes voor goed onderwijs: studenten werken samen; leren actief; ontvangen directe

feedback; hebben intensief contact met docenten en medestudenten; leren op verschillende manieren; leren in een context en krijgen een variëteit aan werkvormen aangeboden. Bij elk principe geven de auteurs een concreet voorbeeld van daarbij passende inzet van digitale middelen.

Competenties van docenten en studenten

Het tweede hoofdstuk behandelt de competenties die een docent nodig heeft om 'goed' onderwijs met digitale componenten te ontwikkelen, uit te voeren en te evalueren. Voor elke fase worden de meer algemeen benodigde competenties en die welke gerelateerd zijn aan de digitale leermiddelen, geïntegreerd beschreven. Overigens zijn het eerder vaardigheden dan competenties die worden beschreven, maar de auteurs gebruiken deze term.

Vanuit de constatering dat niet alle professionaliseringsactiviteiten even effectief zijn, formuleren de auteurs vijf principes voor 'goede' professionaliseringsactiviteiten. Dit kan docenten helpen een keuze te maken uit het scholingsaanbod en beleidsmakers en ondersteuners bij de organisatie van professionaliseringstrajecten. Een 'goede' professionaliseringsactiviteit: vindt plaats in een authentieke context; vraagt zelfwerkzaamheid; omvat reflectie op het eigen leerproces; is just-in-time en omvat peer feedback. Uiteraard zijn deze vijf punten gerelateerd aan de eerder beschreven principes voor 'goed' onderwijs. Opmerkelijk is dat het just-in-time leren wel wordt aangemerkt als principe voor 'goede' professionalisering, maar niet voor 'goed' onderwijs. Ook krijgt de reflectie op het eigen leerproces bij professionalisering meer nadruk. Onduidelijk is wat de achtergrond is van deze verschillen.

Waardevol is ook dat de auteurs vervolgens de vaardigheden die studenten nodig hebben om te leren in een digitale omgeving niet vergeten. Het hoofdstuk sluit af met een beschrijving van de kenmerken van succesvolle 'digitale' studenten en een aantal aanwijzingen over de wijze waarop studenten deze vaardigheden kunnen aanleren.

Stapsgewijze aanpak op basis van model Van Gelder

Na de inleidende hoofdstukken komt de eigenlijke kern van het boek: een stapsgewijze aanpak om onderwijs met digitale leermiddelen te ontwerpen, uit te voeren en te evalueren. Stapsgewijs wil zeggen vanuit de bekende en voor docenten zeer herkenbare indeling van Van Gelder: beginsituatie vaststellen; doelstellingen formuleren; keuze leerstof, werkvormen, groeperingsvormen, communicatiemiddelen, begeleidingsvormen; toetsing en evaluatie.

Elke stap wordt helder beschreven en bij elke stap wordt uitgebreid en heel concreet ingegaan op de digitale aspecten. Bijvoorbeeld: hoe selecteer je digitale leerstof? De auteurs beschrijven soorten digitale leerstof, de potentiële meerwaarde ervan en gebruiksmogelijkheden. Ook komen vindplaatsen en bronnen aan bod, en kwesties als auteursrecht. De auteurs geven herhaaldelijk aan dat zij wat betreft de ICT-toepassingen en de gebruiksmogelijkheden ervan uiteraard niet volledig kunnen zijn, alleen al gezien de snelle ICT-ontwikkelingen. Zij slagen er echter uitstekend in een heel brede scope van ICT-toepassingen de revue te laten passeren. Ook relatief nieuwe toepassingen als weblogs en wiki's krijgen aandacht – altijd in relatie tot concrete gebruiksmogelijkheden passend bij de fase in het model.

Voorbeelden en screenshots verlevendigen de tekst en maken deze heel leesbaar en bruikbaar. Op verschillende plaatsen wordt een link naar de tipsheets in de bijlage gegeven. Met deze tipsheets bieden de auteurs de docenten concrete hulpmiddelen bij het daadwerkelijk vormgeven van digitaal onderwijs. Voorbeelden zijn: een stappenplan voor het opzetten van een digitale discussie; richtlijnen voor een chatsessie; een checklist voor het organiseren van digitale toetsen. Het zou overigens nog handiger zijn als deze tipsheets digitaal beschikbaar zouden zijn.

WAARDERING

Het boek ziet er verzorgd uit, leest gemakkelijk weg en heeft een duidelijke en praktische opbouw.

Op de omslag wordt een model gepresenteerd voor onderwijs met digitale leermiddelen. Dat roept verwachtingen op. Helaas blijkt het model niet meer dan een soort leeswijzer: het plaatje komt bij elk hoofdstuk terug, waarbij wordt opgelicht op welk deel van het model de tekst betrekking heeft. Verder wordt het model eigenlijk niet gebruikt of toegelicht.

Het boek sluit nauw aan bij de gangbare aanpak van docenten om hun lessen- of collegereksen voor te bereiden. Dat is zeker een sterk punt. Door de vele concrete voorbeelden van geïntegreerd ICT-gebruik daarbij is het een waardevol hulpmiddel en naslagwerk voor docenten die meer met ICT willen gaan werken in hun onderwijs. Het boek is echter wel sterk gericht op het meer traditionele beeld van 'cursussen' ontwikkelen en uitvoeren met een overwegend docentgestuurde insteek. Hoewel de auteurs op verschillende momenten benadrukken dat de rol van de docent ook overgenomen kan worden door de student en dat de student meer zelfsturend aan de slag zou kunnen, ligt grosso modo in alle voorbeelden en uitwerkingen de regie bij de docent. Voor de mogelijkheden van digitale middelen in relatie tot de beroepspraktijk, duaal leren en leren op de werkplek is in het boek geen aandacht. Bij toetsen gaat de aandacht vooral uit naar digitale, gesloten toetsen. Kort wordt ingegaan op de mogelijkheden van een digitaal portfolio, maar de rol ervan bij beoordeling wordt niet concreet gemaakt. De mogelijkheden van een digitaal portfolio voor begeleiding en reflectie op het leren komen niet aan de orde. Het boek lijkt daarmee vooral geschikt voor het universitaire onderwijs en minder voor het hbo, waar immers sterk ingezet wordt op competentiegericht leren, zelfsturing door de student, het leren op de werkplek, evc's, beoordelen via assessments. Dat is jammer.

De relatie tussen de door Baars c.s. in het begindeel van het boek geformuleerde principes voor 'goed' onderwijs en het ontwikkelen, uitvoeren en evalueren van onderwijs met ICT komt mijns inziens te weinig uit de verf. Juist het expliciet maken van de relatie tussen deze uitgangspunten en de keuze voor ICT-rijke leeractiviteiten en rollen daarbij van docent en studenten, kan docenten helpen hun eigen visie op leren met ICT verder te ontwikkelen en van daaruit te handelen. Het ontbreken van een duidelijke visie op leren met ICT wordt in onderzoek naar de integratie van ICT in het onderwijs vaak aangemerkt als belemmering voor docenten om meer met ICT te gaan doen.

Concluderend acht ik het boek van Baars c.s. heel bruikbaar voor met name die docenten die meer met ICT in hun onderwijs willen gaan doen maar nog niet al te veel expertise op dit terrein hebben. Voor gevorderde ICT-gebruikers en docenten die meer studentgestuurd en op de beroepspraktijk gericht onderwijs vormgeven, heeft het minder te bieden.